

HALLVARD DEN HELLEGE

Oslo og Vikens skytshelgen

Av Kjell Ivar Maudal.

Lier, Drammen og Oslos "kjøkkenhage".

Drammen og nærmeste oppland har som helhet spilt en lite fremtredende rolle i sagatidens Norge, men Lier er et unntak. Sagaen forteller at kong Olav den hellige hadde slekt på Huseby og at han gjestet Lier. I Lier var det kamper mellom kong Sverre og Magnus Erlendsøn, og baglerne holdt til på disse kanter av landet. Fra Drammensfjorden trakk man i sagatiden skip over land til Tyrifjorden på Ringerike (der kong Olav vokste opp), og ut Drammensfjorden dro man med skip på handelsferder til fjerne land.

Følger vi Rv. 289 (tidl. Sørhovedvei) fra Drammen mot Liertoppen og Oslo kommer vi til Liersletta, som ligger i den nedre delen av Lierdalen. I Lierdalen finner vi de vakre jordbruksområdene som kalles kjøkkenhagen for både Drammen og Oslo. På Liersletta, der bygdeveien til Kjelstad og Rv 289 krysser verandre, ligger Huseby gård, hvor legenden forteller at St.Hallvard skal være født. Foran husene finnes to store gravhauger med bautastein på toppen, og her finner vi også Halvards brønn. Frem til det sekstende århundre sto det en liten Olavskirke på gården.

Hallvard Vebjørnson på Huseby.

Hos Adam av Bremen, som skrev omkring år 1070, finner vi den eldste fortelling om Hallvard. Adam forteller først om en svensk martyr og oppgir danskekongen Svein Estridsson som sin kilde. Danskekongen hadde fortalt at i Norge har også flere kristne blitt "kronet med martyriet", og deretter heter det: "Den andre, ved navn Alwardus (Hallvard), levet længe i hellig vandel ukjent blant nordmændene, men kunde dog ikke bli helt skult. Han blev nemlig dræpt av sine egne venner, mens han beskyttet en uven. Ved disse martyrnernes hvilested aabenbares det den dag idag for folkene store helbredelsesundre."

Hallvard ble født omkring år 1020 og vokste opp på Huseby gård. Han var sønn av storbonden Vebjørn og moren hans Thorny var beslektet med Norges kongehus. Kildene beretter at hun var søsterdatter av St.Olavs mor Aasta.

Sagaen forteller at Hallvard viste stor gudfryktighet og lydighet mot foreldrene og når han delte noe med sin bror Orm, sørget han for at han selv fikk minst. Han brukte et tyngre lodd, når han veide den delen broren skulle ha. Faren drev også handelsforretning og Hallvard fikk tidlig komme ut i verden. På en slik ferd kom Hallvard til "Gotlandia" (kildene er uenige om det er Gautland i Sverige eller øen Gotland) og der traff han en rik ung mann som het Botvid. Han ba hele mannskapet på Hallvards skip hjem til seg, gjorde gjestebud for dem, og skjenket Hallvard rike gaver. Ved avreisen spådde Botvid Hallvard en merkelig skjebne. "Jeg ser nok du er eslet til stordåd en gang i tiden" sa han, og mente å ha sett dette i ansiktstrekkene til Hallvard.

Sigrud Undset sier det har vært gjettet på at den unge mannen Hallvard møtte, må ha vært St. Botvid, Sødermannlands apostel, som led martyrdøden tretti år senere. Botvids spådommer gikk i oppfyllelse kort tid etter gotlandsferden. En vårdag gikk Hallvard hjemmefra og ned til båtene for å sette over fjorden.

Han hadde nettopp gått i båten da en kone kom løpende ned til ham. Hun var med barn og skjelvende av frykt ba hun om å få bli med i båten. Hallvard tok henne med ombord og hun satte seg i stevnen. Da de var kommet et lite stykke ut på fjorden, fikk Hallvard se tre menn som kom løpende den samme veien som kona hadde kommet. De tok en annen båt og satte etter. Hallvard spurte da om kona kjente disse mennene, og kona svarte ja. Hallvard ville vite om hun hadde gjort noe galt ettersom mennene var så ivrige etter å ta dem igjen. Kona fortalte

da at mennene beskyldte henne for tyveri, men at hun var uskyldig.

Hallvard spurte da om hun ville bevise sin uskyld ved å bære jernbyrd, og det ville hun - om mennene skånte hennes liv. Imens hadde båtene kommet nærmere og mennene ropte at Hallvard skulle stanse så de kunne ta livet av henne.

"Hvorfor vil du, Hallvard, som er en så bra mann, og sønn av slike foreldre, ta deg av en så ussel kvinne?" ropte de.

"Hva galt har hun gjort, som hun må bøte med livet for?" ville Hallvard vite.

"Hun har brutt seg inn i vår brors hus, rykket ut av dørporten den bøylene som holdt bommen og stjålet fra ham" ropte de.

Hallvard mente at dette var kvinnen for svak til å kunne klare; det var arbeid for en sterk mann. Han ville vite om de hadde vitner på det, eller om de hadde grepet henne inne i huset. "Dersom det ikke er bevis for at hun har gjort det, da skal dere vel ikke slå henne i hjel? Men kan det bevises at hun er skyldig og fortjener døden, da skal jeg betale bøtene for henne. Dere ser vel at hun er med barn, og det får dere ikke drepe" ropte Hallvard tilbake. Mennene ble da ennå mere rasende og truet tilbake og til slutt tok den ene buen, la en pil på strengen, og skjød mot Hallvard. Pilen traff Hallvard i halsen og drepte ham. Så slo de kona i hjel, tok båtene inn til land, og grov henne ned ved stranden. Liket av Hallvard tok de med ut i båten, bandt en stein om halsen på ham, og søkte ham i fjorden.

Lenge etter fant noen menn fra Lierbygdene liket av Hallvard flytende på fjorden, og han ble gravlagt i Olavskirken på Huseby.

Islandske kilder forteller at Hallvard ble funnet i år 1043, under kong Magnus den godes regjeringstid, og at det skjedde mirakler ved hans grav.

Det fortelles at på noen vidjekvister, som var brukt da de søknet etter ham, satte løv siden igjen flere ganger, og syke og ulykkelige mennesker begynte å valfarte til Hallvards grav.

Hallvardsskrinet i Oslo.

Når og hvordan St. Hallvards lik ble skrinlagt og flyttet fra Lier til Oslo, forteller

sagaen intet om. Noen kilder mener dette har skjedd under Olav Kyrres regjeringstid



St. Hallvard. Treskulptur fra Botne kirke, Vestfold. Ca 1300.

(1069-1093), da han fikk opprettet en bispestol i Oslo. Andre kilder mener at kong Harald Håraade (1046-1066) sørget for at liket ble brakt til Mariakirken ute på Øren (Gamlebyen i Oslo), for så senere å bli overført til den nybygde domkirken. (Hallvardskirken).

Sikkert er det i vert fall at St. Hallwards relikvieskrin var plassert på en fremtredende plass ved høyalteret i domkirken, og at domkirken fikk sitt navn etter helgenen. Den eneste gangen sagaen forteller om St. Hallwards skrin, er da danskekongen Eirik Eimune i år 1137 overfalte Oslo og brente Hallvardskirken og deler av byen. Snorre forteller at da danskekongen var på vei inn Oslofjorden var det en mann ved navn Tjostolv som ville verge byen. Og sagaen forteller, "at Tjostolv og mennene hans ville bære skrinet til den hellige Hallvard ut av byen om kvelden, og de gikk så mange mann under skrinet som kunne komme til, men de fikk ikke båret det lenger enn ut på kirkegulvet. Men om morgenen, da de så at hæren kom innover fra Hovedøya, bar fire mann skrinet opp fra byen, og Tjostolv og alt byfolket fulgte skrinet." Skrinet ble da flyttet til Romerike, og var der i tre måneder. Hallvardskirken ble gjenreist og skrinet kom igjen på plass ved høyalteret. Kildene forteller at skrinet ennå var på plass så sent som i november 1532, men hva dets skjebne ble under reformasjonen er ukjent.

St. Hallwards messedag er den 15. mai, hans dødsdag, og dagen var i middelalderen en av Kirkens store festdager. På primstaven ble St. Hallwardsmesse eller Hallwardsok betegnet med en møllestein, men dagen ble også betegnet med prikker som forestilte korn, fordi tiden omkring Hallwardsmesse var beste såtid. For bøndene var dagen en merkedag og det het bl a:

*Du skal Hø til Halvardi have,
Uden dine Heste skal den bare Jord gnave.*

Hallvardskirken i minneparken.

I Oslo, der Oslogate og Bispegata i dag

møtes, ligger Minneparken med ruinene av Olavsklostret og Hallvardskirken. Av kirke, som var en treskipet basilika med tverrskipet, tårn og halvrund apsis, finnes bare restene av dens 2 meter tykke murer igjen. Kirken var, nest etter Nidarosdomen, Norges største og hadde mot slutten av 1300-tallet 15 altere viet til forskjellige helgener. Hallvardskirken må ha vært et imponerende syn der den ruvet i bybildet. Med sitt kraftige sentraltårn over tverrskipet og med den mektige og fint dekorerte vestportalen møtte den pilegrimene som kom til Oslo for å være med på de store kirkefestene, især på St. Hallwards messedag den 15. mai, som i Viken og på Opplandene var obligatorisk helligdag.

Om bare disse murer hadde kunnet fortelle! Her sto Hallvard Vebjørnssøns hellige skrin. Her ble vokslys tent ved kirkens altre og mellom dens kraftige romanske søyler lød pilegrimenes sang til Guds ære. I Hallwards kirke ble Håkon V (1299-1319) kronet, og i denne kirken fikk Sigurd Jorsalfar sin grav i 1130. Murene i kirken skulle også bli gravsted for andre norske konger. Magnus Blinde i 1139, Inge Krokrygg i 1161, hans bror Orm i 1184 og Håkon Håkonssons sønn Håkon den unge i 1257. Disse gravene og kirkens kunstskatter er nå borte og tilbake står bare murene som et minne om Hallvardskirkens storhet.

Oslo domkapittels segl.



Til minne om St. Hallvard.

St. Hallvard ble først Oslo bispedømmes skytshelgen, siden ble han også byens. Men hans navn nådde også tidlig utover landet og Norden. Som nevnt omtaler Adam av Bremen ham i sitt verk om de hamburg-bremiske erkebiskoper, som ble skrevet bare tretti år etter Hallvards død.

Kirkene i Sylling og Hval var vigslet til St. Hallvard. I Nidarosdomen hadde St. Hallvard et alter, og han har nok hatt sin plass blant helgnesstatuene på kirkens vestfront.

En kirken på Opstad i Odalen og kirken på Løvøen ved Horten var viet til ham og i Bergen var det også en Hallvardskirke. Også en kirke i Ytterby i Bohuslän hadde St. Hallvards navn og av de islandske sagaer kan vi lese at han var høyt aktet. På et takkmaleri i Vangs gamle stavkirke i Valdres (kirken ble for mer enn hundre år siden solgt til Tyskland, og var ennå i bruk under krigen) var St. Hallvards martyrhistorie gjengitt.

Maleriet, som nå er forsvunnet, er bare kjent i en tegning etter maleriet.

I vår tid finnes minnet om St. Hallvard i Oslo byvåpen (han var først avbildet i Oslo domkapittels segl) og byens evige skytshelgen har også fått sin plass på Oslo rådhus sydvegg. Ørnulf Bast har sikkert latt seg inspirere av Hallvardslegenden når han fikk i oppdrag å lage skulpturen på Bragernes torv i Drammen. Og ikke minst har Fransiskanerne på Enerhaugen i Oslo æret St. Hallvard ved å gi sin kirke helgenens navn.

Til alle tider vil St. Hallvard være symbolet på og bli æret som en mann som gikk i døden for å forsvare en vergeløs mot urett.



**Akvarell etter nå ødelagt gotiskmaleri.
Originalbilde var tidligere i
Vang kirke Valdres.**



Oslo bysegl fra omkring 1300.

